

2006 йил 31 августдан
чоп этила бошлаган

Ижтимоий-сиёсий газета

Навоийхонлик

Инсоннинг ахлоқий фазилатлари ҳамиша Шарқ шоирларнинг диққат марказида бўлиб келган. Адабиёт сўзининг «адаб» сўзидан пайдо бўлгани ҳам буни кўрсатиб турибди. Шарқда етишган қайси бир шоир ижодини олиб кўрманг, унда панд-насихат оҳангидаги асарларга дуч келамиз. Қадимги адибларимиз адабиётни тарбия воситаси деб қарашган. Хоҳ соф лирик асарлар бўлсин, хоҳ воқеа-ходисалар, афсона-саргузаштлардан иборат эпик асарлар бўлсин, уларда «мавъиза», яъни ўғит-насихатлар характеридаги қисмлар бўлган. Яна шуни ҳам таъкидлаш керакки, ахлоқий мавзудаги адабиёт ўзи алоҳида бир йўналишдир. Буни шарқликлар «панднома» деб юритганлар. «Қобуснома» (Кайковус), «Кутадғу билиг» (Юсуф Хос Ҳожиб), «Ҳибат ул-ҳақоийк» (Аҳмад Югнакий), «Гулис-

тон», «Бўстон» (Шайх Саъдий), «Махбуб ул-қулуб» (Алишер Навоий), «Баҳористон» (Абдурахмон Жомий), «Ахлоқи Муҳсиний», «Анвори Сухайлий» (Кошифий) шундай типдаги асарлардир.

Шоирлар инсонни барча махлуқотларнинг афзали, шарифи деб таърифлаб, шуни ҳам уқтирдиларки, одам ўзига муносиб яхши ишлар билан шуғулланиши, ўз номини ёмон, тубан хулқ-атвор билан булғамаслиги керак.

Инсонсеварлик ғоялари билан суғорилган, инсонни севиш, шарафлашни тарғиб этувчи сатрлар

«ДЕМА ХУМОР, ОНИ ДЕГИЛ ЮЗ БАЛО...»

«Ҳайрат ул-аброр»да ҳам кўп топилади. Чунончи:

*Конию ҳайвони агар худ набот,
Ҳар бири бир гавҳари олий сифот,
Борчасини гарчи латиф айладинг,
Борчадин инсонни шариф айладинг.*

Алишер Навоий юкоридаги шариф сифатларга зид ўларок, ўз даврининг муаммоларидан саналган май ва майхўрлик ҳақида, унинг инсонни тубанлаштирувчи бир восита экани борасида алоҳида тўхталади.

Бу ўринда шуни айтиш керакки, Навоийнинг салафлари Низомий, Хусрав Дехлавий, Саъдий, Ҳофиз ижодларида ҳам май ва майхўрлик

ҳақида гап кетса-да, лекин уларда бу нарса муҳокама мавзусига айланмаган ва қаттиқ қораланмаган. Алишер Навоий эса Баҳром Гўр образи орқали майпараст шохнинг фожиасини кўрсатиб, Хусайн Бойқарони ундан сабоқ олишга чақирган. Бунинг сабаби шуки, майхўрлик, айшу ишратга берилиш XV асрда Ҳиротда кенг авж олади, фақат султон саройидагина эмас, бошқа жойларда ҳам ҳоким-амалдорлар, сипоҳийлар, ҳатто дин арбоблари шайху қозилар бўш вақтларини базми жамшидлар уюштириб, майхўрлик қилиш билан ўтказганлар.

(Давоми 8-саҳифада)

«ТУШУНЧАЛАР УРУШИ» МАҒЛУБЛАРИ

Уларни бугун қутқармасак эртага кеч бўлади

Ишдан сўнг уйга қайтаётиб, шароит ва зарурат юзасидан таксига чиққандим. Тигиз пайт бўлгани учун пойтахтда ҳам автомобиллар қатнови кучайган, тирбандлик сабаб тез-тез тўхтаб қолишимиз ҳам одатий ҳолатга айланган. Йўл четида бақириб-сўкиниб кетаётган ёш-ялангни кўриб, бугунги авлод ҳақида гаплашиб қолдик. Такси ҳайдовчиси яқинда Америкада ишлаб келганини айтди.

Ташвиш

– Бир ярим йил ҳам бўлмаганди ўша ерда яшаб ишлаётганимга. Қайтиб келишга мажбур бўлдим... Оилам – аёлим ва икки фарзандим билан боргандим... Йўқ, топишимиз яхши эди, турмуш ўртоғим ҳам ишларди... Кейинги пайтда катта ўғлимнинг уйга ярим тунда кела бошлаганидан хавотирланиб бир куни қаттиқ уришсам, кутилмаган жавобни эшитдим:

– Балоғат ёшига етганман, мени тергашга ҳаққингиз йўқ. Агар яна шунақа дўқ қилсангиз, полиция чақираман. Бу ердаги қонуни яхши биласиз, – деди ўғлим... У бу гапни кўзимга тик қараб шундай ишонч билан айтдики, нима деб жавоб қайтаришни билмай қолдим... Аёлим билан ҳолатни узоқ муҳокама қилдик ва кўч-кўронни йиғиштириб уйга қайтишга қарор қилдик. Чунки энди кўп ўтмай фарзандларимнинг бундан ҳам баттар муносабатда бўлиши оддий ҳолатга айланишидан чўчидим.

Давлатимиз раҳбари ўз маърузаларидан бири-

да бундай деганди: “Бизни ҳамиша ўйлантириб келадиган яна бир муҳим масала – бу ёшларимизнинг одоб-ахлоқи, юриш-туриши, бир сўз билан айтганда, дунёқароши билан боғлиқ. Бугун замон шиддат билан ўзгаряпти. Бу ўзгаришларни ҳаммадан кўпроқ ҳис этадиган ким – ёшлар. Майли ёшлар ўз даврининг талаблари билан уйғун бўлсин. Лекин айни пайтда ўзлигини ҳам унутишмасин. Биз киммиз, қандай улўғ зотларнинг авлодимиз, деган даъват уларнинг қалбида доимо акс-садо бериб, ўзлигига содиқ қолишга ундаб турсин. Бунга ниманинг ҳисобидан эришамиз? Тарбия, тарбия ва фақат тарбия ҳисобидан”.

Жамиятдаги муҳит, оломончилик кайфияти, руҳияти, айниқса, болалар ва ўсмирлар онгини тез асир этади. Ўтган асрнинг иккинчи ярмида Ғарб дунёсида юзага келган “оммавий маданият” тарафдорлари бу борада жуда фаоллашган. Аслида маънавиятсизлик ва ахлоқсизлик кўринишидаги бундай қарашлар дастлаб ён-атрофдаги жонли муносабат-мулоқотлар орқали юка бошлаган бўлса, энди интернет тармоқлари орқали

бутун дунёга тез ва кўп тарғиб қилинмоқда.

Ҳар қандай муаммога, аввало, психологик ёндашувчи мутахассислар ахборот “тушунчалар уруши” моҳиятини оммавий равишда инсонлар онгига яширин таъсир кўрсатишдан иборат, деб баҳолашади. Айтайлик, ота-онага, оилага, фарзандларга нисбатан юксак инсоний тушунчани бутунлай тескари томонга ўзгартириб ташлаши мумкин.

“Оммавий маданият” тарафдорлари тафаккурни манипуляция қилиш орқали объектлар онгига ўз ғоя ва мақсадларини сездирмай жойлаш услубидан фойдаланмоқда. Тан олиш керак, улар буни яхшигина уддалаб ҳам келаётир. Жумладан, Тошкент шаҳри марказидаги кўчалардан бирида янги субмаданият кўринишларидан бири бўлган квадерблар пайдо бўлгани ҳақида ижтимоий тармоқларда тарқалган хабар ва видео бунга мисол бўла олади.

Тарбия, тарбиячи ва тарбияланувчилар

“Олдига қўйганни емак — ҳайвон иши, Оғзига келганни демак — нодон иши”, деган эди Алишер Навоий.

Афсуски, бугун ахборот тарқатишда энг самарали бўлган интернет тармоғида “оғзига келганни демак”чилар ҳаддан зиёд кўпайган.

(Давоми 4-саҳифада)

Ўзбекистон Республикаси
Олий Мажлис Сенатининг жорий йилнинг
24 январида бўлиб ўтган 3-ялпи мажлисида
“Давлат божи тўғрисида”ги Ўзбекистон
Республикаси Қонунига қўшимча ва
ўзгартиришлар киритиш ҳақида”ги Қонуни
сенаторлар томонидан маъқулланди.

ТўЛОВ ИНТИЗОМИ МУСТАҲКАМЛАНМОҚДА

Президентимиз раҳбарлигида сўнгги йилларда мамлакатимизда аҳоли ва иқтисодиёт тармоқларини энергия билан узлуксиз таъминлаш, соҳа корхоналарида энергия самарадорликни ошириш, энергетика тизими барқарорлигини таъминлаш, ҳамда тўлов интизомини мустаҳкамлаш бўйича кенг кўламли ишлар олиб борилмоқда.

“Ўзбекистон — 2030” тараққиёт стратегиясида 2030 йилга келиб қайта тикланувчи энергия манбаларини 25 минг мега ваттга етказиш, қайта тикланувчи энергия мабаларини жами истемолдаги улушини 40 фоизга етказиш, электр энергияси ишлаб чиқариш ҳажминини эса 120 млрд.кВтга етказиш мақсад килинган.

Ўтган 2024 йил давомида 91,1 млрд. кВт соат электр энергияси ишлаб чиқарилиб, истеъмолчиларга етказиб берилди. 2025 йилнинг 1-январь ҳолатида истемол килинган электр энергиясидан ҳосил бўлган дебитор қарздорлик 2 трлн. 782 млрд.сўмни ташкил этади.

Қайд этиш лозимки, амалдаги қонунчиликда иссиқлик ва электр энергияси таъминоти корхоналарининг судларга киритадиган аризалари давлат божидан озод қилинмаганлиги мазкур корхоналарнинг юзага келган дебитор қарздорликларини тезкорлик билан бартараф этиш имконини чекламоқда.

Мазкур қонун билан Ўзбекистон Республикасининг “Давлат божи тўғрисида”ги Қонунга ўзгартириш киритилмоқда. Хусусан, иссиқлик ва электр энергияси таъминоти корхоналарининг судларга киритадиган даъво аризаларини давлат божидан озод этиш, ҳамда уларнинг талабларини қаноатлантириш тўлиқ ёки қисман рад этилган тақдирда, давлат божи шу шахслардан талабларнинг қаноатлантирилиши рад этилган миқдорига мутаносиб равишда давлат божи ундириш белгиланмоқда.

Шунга қўра, энергетика соҳасида тўлов интизомини мустаҳкамлаш, шунингдек иссиқлик ва электр энергияси таъминоти корхоналарининг дебитор қарздорликларини қисқартириш ва молиявий йўқотишларининг олдини олиш мақсадида уларнинг Фуқаролик ишлари бўйича ҳамда Иқтисодий судларга киритадиган аризалари давлат божидан озод этилмоқда.

Назарда тутилаётган нормалар орқали иссиқлик ва электр энергияси таъминоти корхоналари томонидан кўрсатилган ёки кўрсатилмаган хизматлар учун энергия ресурслари истеъмолчиларининг тўлов интизоми даражасини яхшилланишига ҳамда энергия таъминоти корхоналарининг дебитор қарздорликларини қисқаришига эришилди.

Бундан ташқари, Вазирлар Маҳкамасига «Давлат божи тўғрисида»ги Қонунга хорижий тижорат ташкилотлари ваколатхоналарини аккредитация қилганлик учун давлат божи ундириш тартибини такомиллаштиришга қаратилган

ўзгартиришлар тўғрисида таклиф киритиш вазифаси белгиланган. Мазкур қарорга мувофиқ хорижий тижорат ташкилотининг ваколатхонаси хорижий тижорат ташкилотининг хоҳишига кўра бир йилдан уч йилгача муддатга аккредитация қилинади (аккредитация муддати узайтирилади).

Бирок, ушбу низомда аккредитация қилиш (аккредитация муддати узайтириш) учун давлат божи ҳар бир йил учун тўланиши назарда тутилмаган. Бу эса амалдаги нормани турлича қўллашга олиб келади ва соҳада ягона ҳуқуқни қўллаш амалиётини жорий этишга тўсқинлик қилади. Шу боис, «Давлат божи

тўғрисида»ги Қонунга хорижий тижорат ташкилотларининг ваколатхоналарини Ўзбекистон Республикаси ҳудудида аккредитация қилишда давлат божи ҳар бир йил учун тўланишини белгиланмоқда.

Хулоса ўрнида, қонуннинг қабул қилиниши истеъмолчилар томонидан қарзларнинг ўз вақтида тўланишини таъминлашга, аҳолининг сифатли иссиқлик ва электр энергиясини етказиб бериш бўйича хизматлар билан таъминланганлик даражасини оширишга, тўлов интизомига риоя этилишига, энергия ресурслари барқарор етказиб берилишига ҳамда энергия таъминоти корхоналарининг дебитор қарздорликлари бартараф этилишига ижобий таъсир этади. Шунингдек, чет эл тижорат ташкилотларининг ваколатхоналарини Ўзбекистон Республикаси ҳудудида аккредитация қилганлик учун давлат божи тўлаш тартибини аниқлаштириш мамлакат инвестиция муҳитини янада яхшилаш ва сифатли инвестиция жараёнини ташкил этишга хизмат қилади.

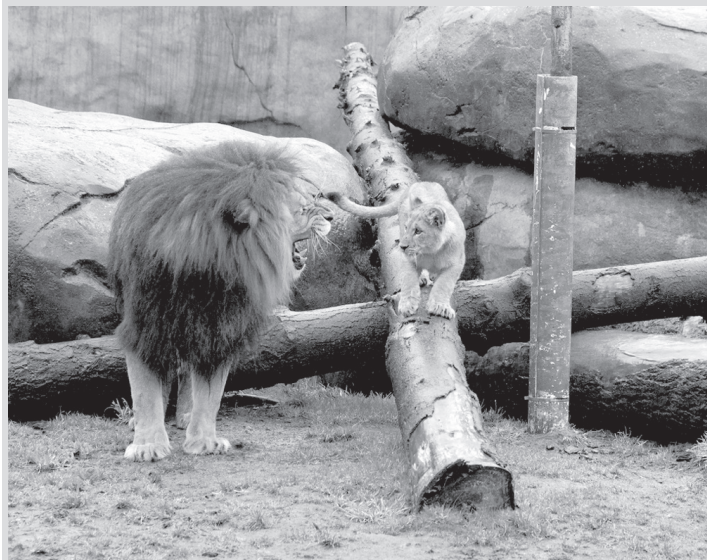
К. ТУРСУНОВ,
Олий Мажлис Сенатининг
Бюджет ва иқтисодий
масалалари қўмитаси раиси
ўринбосари

ЁВВОЙИ ҲАЙВОНЛАРНИ НОҚОНУНИЙ САҚЛАГАНЛАР ЖАВОБГАРЛИККА ТОРТИЛАДИ

Бу ҳақда «Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексига қўшимча ва ўзгартиришлар киритиш ҳақида»ги 1019-сонли Қонунда (2025 йил, 16-январь) белгилаб қўйилган.

Қонунга қўра, МЖТК 92 (1)-модда билан тўлдирилди. Унга қўра, қўшимча ва ўзгартиришлар киритилди. Унга қўра, ярим эркин шароитларда, сунъий яратилган яшаш муҳитида ёки тутқунликда сақланиши тақиқланган ёввойи ҳайвонлар жисмоний шахслар томонидан сақланганда, ана шу ҳайвонлар мусодара қилиниб, фуқароларга базавий ҳисоблаш миқдорининг 5 бараваридан 10 бараваригача (1 млн. 875 минг сўмдан 3 млн. 750 минг сўмгача) миқдорда жарима солинади.

Худди шундай ҳуқуқбузарлик одамларнинг соғлиғига, юридик ва жисмоний шахсларнинг мол-мулкига зарар етишига олиб келса, башарти жиноят аломатлари

мавжуд бўлмаса, ана шу ҳайвонлар мусодара қилиниб, фуқароларга БҲМнинг 30 бараваридан 50 бараваригача (11 млн. 250 минг сўмдан 18 млн. 750 минг сўмгача) миқдорда жарима тайинланади.

Бундан ташқари, МЖТКнинг 110-моддасида шахслар ва бошқа аҳоли пунктларида ҳайвонларни сақлаш қоидаларини бузиш, худди шунингдек, мансабдор шахслар томонидан эгасиз ҳайвонларни туттириш ва сақлаш чораларини кўрмаслик фуқароларга БҲМнинг 3 бараваридан 5 бараваригача (1 млн. 125 минг сўмдан 1 млн. 875 минг сўмгача), мансабдор шахсларга эса 5 бараваридан 10 бараваригача (1 млн. 875 минг сўмдан 3 млн. 750 минг сўмгача) миқдорда жарима солишга сабаб бўлиши белгиланди.

Худди шундай ҳуқуқбузарлик одамларнинг соғлиғига, юридик ва жисмоний шахсларнинг мол-мулкига зарар етишига олиб келса, башарти жиноят аломатлари мавжуд бўлмаса, фуқароларга БҲМнинг 10 бараваридан 15 бараваригача (3 млн. 750 минг сўмдан 5 млн. 625 минг сўмгача), мансабдор шахсларга эса 15 бараваридан 30 бараваригача (5 млн. 625 минг сўмдан 11 млн. 250 минг сўмгача) миқдорда жарима солишга сабаб бўлиши кўзда тутилмоқда.

Валижон ИБРОҲИМОВ,
Экология, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва
иқлим ўзгариши вазирлигининг Экологик назорат
инспекцияси бош мутахассиси

Тез-тез йўлим тушадиган кўчадаги йирик савдо дўконига одатдагидан кўпроқ харидорлар кириб-чиқаётганга ўхшади. Зингил солсам, киравериш пештоқиға: “Байрам чегирмалари: 30-50%”, деган ёзув катта ҳарфларда ёзилган экан. Беихтиёр 5-6 ой аввал ўзим билан бўлган бир ҳолат ёдимга тушди.

ХАРИДОРГА ҚЎЙИЛГАН ҚОПҚОН

ёхуд психологиямизнинг

ОҚСОҚ
НУҚТАСИ

Уйимиз яқинидаги шаҳарда машҳур савдо дўконидан остюм-шим харид қилмоқчи бўлдим. Турли ранг, ўлчам ва русумда тикилган ўнлаб маҳсулотдан бири менга ёқди. Нарҳини сўрасам, 1 миллион 499 минг сўм экан!!! Чўнтак кўтармади. Орадан ҳеч қанча вақт ўтмай аёлим ўша маркетда “кийим-кечаклар байрамолди 50 фоизгача чегирмалар билан сотилаётган экан, бориб кўринг-чи”, деб қолди. Яна кирдим. Қарасам, менга маъқул келган “таниш” костюм-шим ёрлиғидаги гўёки эски “2 700 000 сўм” нарҳи устидан чиқиқ тортилиб, айни пайтда чегирма қўлланган баҳоси “1 455 000 сўм” деб ёзиб қўйилган эди.

Ниманидир тушунгандек бўлдим. Савдо соҳасида суяги қотган

дўстим бор. Мавриди келганда унга шу нарса ҳақида айтиб бердим. “Жуда соддасан-да”, деб қолди. Ундан эшитганларим эса шубҳаларимни тасдиқлади. Хуллас, аксарият (ҳаммаси эмас) катта-катта маркетлар шу усул билан ўтмай ётган маҳсулотларини сотишга муваффақ бўлар экан. Бу нарсага дунёнинг кўплаб давлатларида бизнесни инкироздан сақлаб қолишнинг энг ишончли чораларидан бири сифатида қаралар эмиш. “Чегирма” (скидка) деган ёзув ёки сўз уларни харид қилиш истагини бир неча баробар оширади экан. Ачинарлиси, қўлида муайян миқдордаги маблағ билан дўкондан буюм сотиб олишга “қасд” қилган одам керак ва ноқерак маҳсулотларни сотиб олаверади, асосийси, “чегирма” бўлса, бас!

Одамлар назарида киммат ва сифатли буюмларни ярим баҳосида сотиб оляпман, деган қониқиш зоҳир бўлиб, чегирма қўллаётган дўконларга боришда давом этаверади. Инсон психологиясининг оқсайдиган тарафи ана шунда.

Шу ўринда қонунчилик меъёрлари ҳақида мутахассисга мурожаат қилдик:

– “Истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қонунга асосан, ишлаб чиқарувчи (ижрочи, сотувчи) истеъмолчига

ўзи реализация қилаётган товар (иш, хизмат)лар ҳақида ўз вақтида зарур, тўғри ва тушунарли маълумот бериши шарт, жумладан, товар нарҳи (тарифи) ва сотиб олиш шартлари тўғрисидаги маълумотларни ҳам, – дейди Рақобатни ривожлантириш ва истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш қўмитаси бўлим бошлиғи Абдурахмон Раупов. – Қонунга кўра, нарҳнома билан қўйилган товарлар ҳамда товар (иш, хизмат)лар ҳақида келувчилар эътиборига ҳавола этиладиган маълумот тегишли шартномани тузиш учун таклиф деб ҳисобланади. Мазкур талаблардан келиб чиқиб, тadbиркорлик субъектлари маҳсулотини эълон қилинган нарҳномаларда аниқ белгилаб қўйилган нарҳларда сотишлари лозим бўлади.

Фараз қилинг, агар ўшанда чегирма мавсумидан сал аввалроқ дўкон ораламаганимда, балки аввалги нарҳи салкам 3 миллион сўм, деб ёзиб қўйилган бояги костюм-шимни хурсанд бўлиб 1 ярим миллион сўмга амал-тақал қилиб бўлса ҳам сотиб олган бўлишим мумкин эди.

Майли, кийим-кечак ва буюмларни четга суриб турайлик. Айрим озик-овқат дўконларида ҳам чегирма билан сотилаётган маҳсулотларни таклиф қилишади. Тўғри, юқорида айтганимдек, чегирмалар ҳаммага ёқади. Аммо бу маҳсулотларни сотиб олишдан аввал уларнинг ярқилилик муддатини текшириш лозим, эҳтимол у тугандир. Бу нафақат соғлиқ, балки ҳаёт учун ҳам хавфли.

Савдо аҳли анойи халқ эмас, ҳеч қачон зиёнига ишлашни истамайди. Ҳалол савдо ходимлари, савдо мутасаддилари минглаб топилди. Аммо орасида қандай усул билан бўлмасин фақат шахсий манфаат ва бойлик орттиришни кўзлайдиганлари ҳам йўқ эмас. Русларнинг “Текин пишлоқ сичқон қопқонида бўлади”, деган мақоли бор. Шу боис, харидор сифатида “чегирмалар” уммонидан фойда қиляпман, деб хурсанд бўлишга шошилмайлик.

Нодир МАҲМУДОВ,
Ўзбекистон Журналистлар
уюшмаси аъзоси

МЕҲРГА ЙЎҒРИЛГАН ЛОЙИҲА

Қашқадарёда 176 нафар чала туғилган чақалоқ ҳаётга қайтарилди

Соғлом ва баркамол фарзанд наинки оиланинг, балки бутун жамиятнинг бебаҳо бойлиғидир. Чақалоқнинг дунёга келиши ҳар бир хонадонга бир олам қувонч ва бахт олиб келади. Орзиқиб кутилган “меҳмон” нимжон ва кам вазнда туғилса-чи? Бу ҳар қандай ота-онани изтиробга солиши табиий. Бундай пайтда гўдак учун мураккаб муолажалар, малакали шифокорлар парвариши талаб этилади.

Соғлом ҳаёт учун

Шу маънода Олий Мажлис ҳузуридаги жамоат фонди томонидан ННТ ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари ўртасида эълон қилинган танловларнинг аҳамияти катта бўлмоқда. Шундай танловлардан бири “Кам вазнли туғилган чақалоқларни парваришда юқори технологияли тиббий аппаратлардан самарали фойдаланиш” мавзусида бўлиб, унда “Меҳр-шафқат ва саломатлик” жамоат фонди Қашқадарё вилояти ҳудудий муассасаси ёлиб деб топилди.

Олий Мажлис ҳузуридаги жамоат фонди маблағларини бошқариш бўйича Парламент комиссияси қарори билан танлов ёлибига 2024 йил 25 июнда 950 млн. сўм маблағ ажратилди. Бу маблағ асосида лойиҳанинг биринчи босқичида биржа савдоси орқали 800 млн. сўмга 10 дона “EcoLa-3000” моделидаги кам вазнли ва чала туғилган чақалоқлар учун қувез инкубатор харид қилинди.

Лойиҳа доирасида Республика Ихтисослаштирилган Она ва бола саломатлиги илмий амалий тиббиёт

маркази Қашқадарё вилоят филиалининг чақалоқлар реанимацияси ва янги туғилган чақалоқлар патологияси бўлимига 5 дона, Қашқадарё вилоят болалар кўп тармоқли тиббиёт марказининг интенсив терапия ва янги туғилган чақалоқлар патологияси бўлимига 5 дона замонавий юқори технологияли қувез аппаратлари ўрнатилди.

Ўтган 6 ой давомида вилоятда 176 нафар чақалоқ соғлом ҳаётга қайтирилди. Рост, ота-оналарнинг қувончини сўз билан ифодалаб бўлмайди. Ахир кам вазнли ва чала туғилган фарзанд соғлом бўлиб ҳаётга қайтса, бундан ортиқ бахт борми, дунёда? Бинобарин, замонавий ускуналар, шубҳасиз, катта имкониятлар беряпти. Бунга шак-шубҳа йўқ. Аммо, замонавий тиббий ускуналари қанчалик мукамал бўлмасин, ундан қандай фойдаланиш борасида етук мутахассисларга эҳтиёж сезилади. Шу сабабли Тошкент шаҳридан махсус техник мутахассисларни жалб қилган ҳолда ушбу қувез инкубаторларни тўғри, сифатли ва самарали ишлатиш бўйича 10 соатлик маҳорат дарслари ўтказилди.

Муддатидан аввал туғилган чақа-

лоқлар ҳаётини сақлаб қолиш учун қулай ва хавфсиз микро муҳит яратилиши керак. Ушбу вазифани инкубаторлар бажаради. Улардан фойдаланган ҳолда янги туғилган чақалоқларнинг тана ҳароратини, атрофидаги керакли намлик ва кислород даражасини сақлаб туриш имкони мавжуд бўлади. Янги авлод ускуналари ички ҳароратни мустақил равишда созлаш, жумладан атроф-муҳит ва ўрнатилган ҳарорат ўртасидаги фарқни таққослаш ва мос равишда иситиш қувватини ўзгартиришда «инсон омилини» деярли йўқ қилади.

Техникани такомиллаштиришнинг ўзи етарли эмас. Мутахассислар унинг имкониятларидан мохирона фойдалана олишлари ҳам лозим. Лойиҳанинг иккинчи босқичида — Самарқанд давлат тиббиёт университетининг Дипломдан кейинги таълим факультети Неонатология кафедраси билан ҳамкорликда вилоятдаги 30 нафар врач неонатолог ва 70 нафар ҳамшира “Муддатидан аввал ва кам вазн билан туғилган чақалоқларни тўғри парваришда тиббиётнинг замонавий усуллари” мавзусида малака ошириш курсларида ўқитилди.

Қаноат АЗИЗОВ,
Ўзбекистон “Меҳр-шафқат ва саломатлик” жамоат фондининг
Қашқадарё вилоят ҳудудий муассасаси раиси.

(Боши 1-саҳифада)

Уларнинг нималар деб, нималарни кўрсатаётганига кўзингиз тушиб шунчаки нодон деб бўлмаяпти. Албатта, интернет тармоқларининг маълумотларни жамлаш, тез тарқатиш борасидаги ижобий имкониятларини инкор этиб бўлмайди. Аммо ундан саводсизларча, аралаш-қуралаш фойдаланиш психологик бузилишларни кучайтиради. Жумладан, вақтни назорат қила олмаслик, ҳиссий зўриқиш, таъсирчанлик кучайиши, одамларга аралашуш ўрнига ўз қобиғига ўралиб қолиш, агрессив муносабат, йўқ жойдан хавотир ва ваҳима, депрессия юзага келиши, масъулиятдан қочиш ва ҳоказо. Юмшоқ тарзда изоҳланган бундай зарарлар муайян вақтдан кейин ўнглаб бўлмас фожеага айланиши ҳеч гап эмас.

Маълумотларга кўра, мамлакатимизда ана шу “тарбиячи”нинг ўқувчилари, яъни интернетдаги ижтимоий тармоқлардан мунтазам фойдаланувчилар сони 10 миллиондан ошади. Табиийки, уларнинг аксарияти ёшлар ва ўсмирлар. Улар каторига ҳеч иккиланмасдан болаларни ҳам киритиш мумкин.

Асосий масалага қайтадиган бўлсак, “оммавий маданият” ҳали тафаккури шаклланиш жараёнида бўлган ўсмир ва болаларни жуда қисқа муддатда ўз тарафдорлари каторига қўшиб олиши эҳтимоли юқори. Ваҳоланки, кўпчилик ҳали биринчи синфга ҳам бормаган боласи ёки уч ёшли невараси телефондан зўр фойдаланишни мактаниб гапириш билан овора. Оиладаги жонли тарбиячиларнинг ўзи тарбияга муҳтож бўлиб борапти. Ахир бу хилдаги маданиятга қарши курашадиган иммунитетни ёш авлод тафаккурида болалигидан мустаҳкамлаб улгуриш керак эмасми? Ёки кейин кеч бўлишини билмаймизми?

“Оммавий маданият” нима ўзи?

Бу атама ўтган асрнинг ярмида Ғарб мамлакатларида пайдо бўлган. “...Фаласифий жиҳатдан “оммавий маданият” аслида “аксил маданият” ёки “субмаданият” ҳисобланади”, деб қайд этилади илмий тадқиқот асарларида. Хусусан, унинг анъанавий инсоний маданиятга, кадриятлар ва қонунларга зид, гоҳида ундан бегоналашган бузғунчи маданият эканига урғу берилган.

“Оммавий маданият” сунъий эҳтиёж ва манфаатларни шакллантирган ҳолда онгни бошқаради. Унинг “старизм”, “хеппининг”, “панк”, “эмо”, “нигилизм” каби кўплаб тур ва йўналишлари бор. Ўзларининг умумий номланишига “маданият” (“попкультура”) сўзини ниқоб қилиб олган бу қарашлар жамиятдаги умуминсоний ва миллий кадриятлар, ахлоқий меъёрларга умуман тўғри келмайди. Тўғри келмайдигина эмас, оддий кийинишдан тортиб, сўзлашиш ва мулоқот шакли, қарашлари билан ҳам асрлардан буён инсон маънавияти ва маърифатига хизмат қилаётган маданиятга қўл силтайди. У ҳолда бундай қарашлар

тарафдорлари қандай қилиб миллий тафаккуримиз чегараларини ёриб ўтишга эришмоқда?

Бегона кимсанинг турли воситалар орқали таъсири сабабли ўзгалар буйруғи, хохиш-иродасига сўзсиз бўйсунадиган, мустақали фикрлай олмайдиган, ўз шахси ва эркига эга бўлмаган кишилар манкурт (зомби) дейилади. Шу маънода “оммавий маданият” тарафдорларини ҳам қайсидир маънода манкурт деб айтиш мумкин. Ахир улар ҳам қандайдир гуруҳларнинг танага турли расм чиздириш, бирор кимматбаҳо буюмни (айтайлик пианино, рояль) ёқиб, енгил автомобилани бирор тўсинга уриб кўрсатиш каби ваҳшиёна томошаларни олқишлаб лаззатланишларини қандай тушунса бўлади?

Кўчма маънода, айниқса, бугунги кунда “зомби” ибораси бирор эътиқод, ишқибозлик, ғоя, бузғунчи “маданият”нинг кучли таъсирида қолган одамга нисбатан қўлланилган. Улар мутолаадан бегона, мустақил фикрламайди, атрофдаги воқеа-ҳодисаларни тўғри таҳлил қила олмайди.

Шу ўринда “оммавий маданият”нинг бир қисми бўлган субмаданиятга бир назар ташлаш кифоя. Чунки ёшларнинг янги маданияти деб талқин қилинаётган, дейлик, квадерблар юқорида айтиб ўтилган сунъий эҳтиёж ва қизиқишни шакллантиришга бўлган уришлардан биридир. Яъни тарғиботчилар “ҳозирги болалар бунга қизиқади, ҳеч қанақа зарари йўқ” қабилидаги изоҳлари билан сунъий эҳтиёж яратишмоқчи бўлишапти.

Энди айтинг-чи, “оммавий маданият” кўринишлари, йўналишларидан бирортасининг бирорта бўлса ҳам яхши, фойдали ёки безарар томони борми? Бу ҳаракатнинг моҳияти инсон руҳиятини, тушунчаларини тўғри йўлдан чалғитиш, ҳиссийларига таъсир қилиш орқали тафаккурни таназзулга етаклашдан бошқа нарса эмас. Бепарволик оқибати эса кейинчалик панд-насихат, жазолаш, ҳатто энг мураккаб тиббий муложалар билан ҳам тузатиб бўлмайдиган оқибатларга олиб келиши турган гап.

Квадерблар кимлар?

Турли ҳайвонлар (ит, мушук, бўри, тулки, шер ва ҳоказо) қилиқларига, овозига тақлид қилиб, ўша ҳайвон кўринишига мос ниқоб ва кийим кийиб юрадиганлар шу ном билан юритилади. Улар шу тахлит кўриниш олибгина қолмай, “тўрт оёқ”да, яъни бир пайтнинг ўзида қўл ва оёқларига таяниб юради, чопади. Бу нарса қаердан пайдо бўлган?

Маълумотларга кўра, “квадерб” атамаси “тўрт” ва “аэробика” сўзлари қўшилишидан ясалган. Кўриниш, ҳодиса сифатида Японияда юзага келган. Енгил атлетикачи Кеничи Ито 2008 йилда тўрт оёқлаб, яъни қўл ва оёқда 100 метр масофани 18,58 секундда чошиб ўтиб жаҳон рекордини ўрнатгач, бу ўзига хос жисмоний машқ сифатида тарғиб этилган. Шу тарика бу машғулот интернетдаги видеорликлар орқали кўплаб мам-

лакатларга ёйилиб кетди.

Энди бу каби одамлар қизиқишларига кўра гуруҳларга бирлашгани учун мазкур хатти-ҳаракат янги оқим сифатида таърифлана бошлади. Маълумотларга кўра, улар ўзларининг қандайдир тадбирлари, мусобақаларини ўтказди. Тегишли тармоқда эса квадербика техникаси, жумладан, қандай сакраш, чопиш, никобни қандай тайёрлаш борасида турли йўриқномалар ҳам бериб борилади. Болалар ва ўсмирлар трендда бўлиш учунгина бу хатти-ҳаракатга эргашмоқда.

Кўпинча квадерблар перформанс (тақлид, томошага ўхшаш) ҳаракатларни амалга оширишга интилади. Бу қаердан пайдо бўлади? Аввало, бу ёшига алоқадор учта хусусиятга боғлиқ. Яъни тақлид қилиш, ўз “мен”ини ифода этиш ва қизиқиш даражаси юқори экани. Учинчиси эса ўз “мен”ининг юқори даражада кондирилмагани. Квадербларда ҳам шундай. Улар одатда деярли гапирмасдан, сўзсиз, баъзан тажоввузкор хатти-ҳаракатларни амалга оширади. Буни бемалол девиант – жамиятда қабул қилинган ижтимоий ахлоқ меъёрларидан оғиш, деб баҳолаш муболага бўлмайди.

“Биз, аввало, ҳар бир тирик жонзотга меҳр-шафқатли бўлиш, ҳайвонларга озор бермасликни инсонийликнинг муҳим фазилати сифатида кадрловчи халқимиз. Бироқ табиат гултожи бўлган инсон бўлишдан воз кечишга уриниш, ҳайвонларда кузатиладиган агрессив хатти-ҳаракатларни қилишни ҳар қандай халқ қоралайди, умумбашарий кадриятлар инкор қилади. Айниқса, онги таъсирчан, тақлидга мойил, янгиларга қизиқувчан ёшлар учун квадерблик жуда хавфли. У болани жамиятдан айро, одамлардан узоқ, ҳар қандай юриш-туриш қодаларидан бегона қилиб қўяди”, дейди Республика Маънавият ва маърифат маркази раҳбари Отабек Ҳасанов.

Бу каби хулосаларни хорижий экспертлар ҳам билдирган, гарчи “вақти келиб бу йўқолиб кетади” қабилида жавоб берганлар бор бўлса ҳам. Бироқ неча ўн йилдан бери йўқолиш ўрнига янги турлари пайдо бўлаётгани бунинг аксини кўрсатмоқда.

Айни пайтда мавзуга оид сайтларда боласи бўйнига арқон бойлаб юрган ота ёки оналар ҳам кўрсатилган. Жумладан, бир эркак “аввалига ўйлашиб қолдим, аммо қарасам бунинг ҳеч бир ёмон томони йўқ”, деб фикр билдирса, катта ёшдаги аёлнинг мушук ниқобида тўрт оёқлаб юрган неварасини мамнуният билан маъқуллагани ҳайрат ва даҳшатга солади кишини.

Субмаданият ҳақиқатан маданиятми?

Маданият инсон фаолияти маҳсули, кўриниши, илмий тилда айтганда, сифат кўрсаткичи экан, у жамиятдан ташқарида мавжуд бўлолмайди. Жамиятдаги муҳитни, қиёфани ҳам маданият белгилайди.

Интернетдаги википедия очик энциклопедиясининг ўзбекча манбаида субмаданиятга бундай таъриф берилган: “Субмаданият ичида ўзига хос кийиниш, жаргон, хатти-ҳаракат ва бошқа маданий нормалар бўлиши мумкин. Бундан ташқари, ёшлар орасидаги субмаданиятлар алоҳида ажратилади”.

Дунёда жамият ривожланиши давомида миллий, демографик, ижтимоий, профессионал йўналишларда турли гуруҳлар пайдо бўлиши мумкин. Муайян вақт ўтгач, уларнинг ҳар бири ўз маданияти, юриш-туриш ва ахлоқ меъёрларини шакллантиради. Тадқиқотчилар бунинг субмаданият вакиллари деб номлашган. Хўш, аввало, субмаданият нима ўзи?

Субмаданият (лотинча: суб — “ост” ва “культура” – маданият) жамиятшунослик, антропология ва маданиятшунослик атамаси бўлиб, жамият маданиятининг кескин фарқланувчи бир қисмидан иборат.

Узоқ тарих кўрсатадики, инсонлар, жамоаларнинг бирлашуви, ахиллиги ўз долзарблигини йўқотган эмас. Фақат қандай мақсад ва ғоя замирида бирлашиш олд ўринга чиқди. Шу маънода маънавиятнинг ажралмас қисми бўлган маданият аслида қандай эканини, “оммавий маданият” нима ва уни кимлар ва нима мақсадда тарғиб қилаётганини, биринчи навбатда, ёшларга тушунтириш, ўз сўзимиз, хатти-ҳаракатимизда намоён қилиш талаб этилмоқда. Айрим ножўя, ахлоқсиз хатти-ҳаракатларни содир этганлик учун биргина моддий жарима солиш билан бутунлай тўхтатиш амри маҳол.

Бизнингча, биринчи галда бузғунчи, кадриятларимизни менсимай камситувчи ғояларнинг асл мазмуни ва мақсадини болалар ва ўсмирларга, ёшларга мунтазам сингдириб бориш шарт. Буни нафақат оғзаки панд-насихат билан, балки барча турдаги оммавий ахборот воситалари, ҳатто ижтимоий рекламалар орқали “оммавий маданият”чилардан ҳам таъсирчан шаклда тарғиб қилинмаса, ахборот истеъмолчи маданияти шаклланимайди. Бунда эса “Авесто”да таъкидланган “Эзгу фикр – эзгу сўз – эзгу амал” ғояси мустаҳкам таянч бўла олади.

Рустам БОЙТЎРА

Ушбу мақола Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси ҳузуридаги Фуқаролик жамияти институтларини қўллаб-қувватлаш жамоат фондининг “Ёшларнинг муаммоларини ҳал қилишга, ташаббуслари ва замонавий ғояларини илгари суришга қаратилган лойиҳаларини қўллаб-қувватлаш” гранти асосида тайёрланди.

UNODC

Гиёҳвандлик ва наркотиноятларга қарши кураш бугунги кунда дунё миқёсида долзарб муаммолардан биридир. Ўзбекистон раҳбарияти ушбу соҳада самарали ва тизимли чора-тадбирларни амалга оширишни мақсад қилиб, гиёҳвандлик ва наркотиноятларнинг олдини олиш юзасидан 2024-2025-йилларга мўлжалланган махсус миллий дастурни ишлаб чиқди.

Тинчликнинг муҳим шарти

Гиёҳвандликнинг олдини олишда маърифий фаолиятни самарали ташкил қилиш муҳим ҳисобланади. Бунда оммавий ахборот воситалари, таълим муассасалари ва фуқаролик жамияти ташкилотларининг фаол ҳамкорлиги долзарб ҳисобланади.

Профилактика тадбирларида ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини тарғиб қилиш алоҳида аҳамиятга эга. Мактаб ва олий таълим муассасаларида гиёҳвандликка қарши махсус ўқув дастурлари жорий этиш, ўқитувчилар ва тарбиячиларни мазкур соҳада тайёрлаш масалалари муҳим саналади. Бундан ташқари, ахборот технологиялари орқали аҳолига гиёҳвандликнинг зарарлари ҳақида маълумот бериш, ижтимоий тармоқларда профилактика йўналишида тарғибот ишларини кучайтириш муаммони бар-тараф этишнинг тажрибадан ўтган, самарали усулларидадир.

Таҳлиллар шундан далолат берадики, гиёҳвандликка мойиллик кўпроқ ахборот ва таълим етишмаслиги сабабли юзага келади. Шунинг учун ота-оналар ва оила аъзоларини мазкур йўналишда хабардор қилиш учун махсус тренинглари ва семинарлар ташкил этиш муҳим. Бундай тадбирлар оилавий муҳитда гиёҳвандликка қарши имунитет шакллантиришга кўмаклашади.

Ҳуқуқий таъсир чоралари фақат жазо эмас, балки профилактикага қаратилса, гиёҳвандликка қарши курашда самарадорлик сезиларли даражада ошади. Шу боис, аҳолининг ҳуқуқий саводхонлигини оширишга қаратилган лойиҳалар ва дастурларни амалга ошириш ҳам айна муддао.

Сўнгги йилларда гиёҳвандлик воситалари савдоси ҳажми глобал даражада кескин ўсиб, халқаро хавфсизликка жиддий таҳдид солмоқда. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти маълумотларига кўра, дунёдаги ноқонуний наркотибизнес айланмаси йилига 320 миллиард доллардан ошиб кетган. Бундан ташқари, Осиё минтақасида афюн моддаларини ишлаб чиқариш ҳажми охириги 5 йилда 30 фоизга ўсган. Шунга кўра, гиёҳвандлик ва

наркотиноятларга қарши курашда халқаро ҳамкорлик ва тажриба алмашиш катта аҳамиятга эга.

БМТ доирасида гиёҳвандликка қарши курашиш ва жиноятчиликнинг олдини олиш бўйича махсус тузилма мавжуд бўлиб, у Гиёҳвандлик ва Жиноятчиликка қарши курашиш бошқармаси (UNODC) деб номланади. Ушбу бошқарма 1997 йилда ташкил этилган бўлиб, унинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

Гиёҳванд моддаларнинг ноқонуний айланмасига қарши курашиш: UNODC дунё миқёсида гиёҳванд моддаларнинг ишлаб чиқарилиши, тарқатилиши ва истеъмолчини назорат қилишга қаратилган дастурлар ва лойиҳаларни амалга оширади.

Жиноятчиликка қарши курашиш: Бошқарма трансмилий уюшган жиноятчилик, инсон савдоси, коррупция ва терроризмга қарши курашда давлатларга ҳуқуқий ва техник ёрдам кўрсатади.

Инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш: UNODC инсон ҳуқуқларини таъминлашда гиёҳвандликка қарши курашишнинг аҳамиятини таъкидлайди ва бу соҳада давлатлар ўртасида ҳамкорликни рағбатлантиради.

2022 йил 12 апрелда БМТ Бош Ассамблеяси “Гиёҳванд моддаларнинг ноқонуний айланмасига қарши курашда глобал ҳамкорликни мустаҳкамлаш” тўғрисидаги декларацияни қабул қилди. Ушбу ҳужжатлар халқаро ҳамкорликни мустаҳкамлаш ва гиёҳвандликка қарши курашда самарали чора-тадбирларни амалга оширишда муҳим аҳамият касб этади.

Халқаро ташкилотлар билан ҳамкорликда ўтказилган лойиҳалар ва тадбирлар бу борадаги самарадорликни ошириши, шубҳасиз. 2023 йил 15 март санасида БМТнинг Наркотик моддалар бўйича комиссияси 66-сессиясида гиёҳвандликка қарши курашда халқаро ҳамкорликни кучайтиришга қаратилган бир қатор қарорлар қабул қилинди.

Турли жинойт тўдалар гиёҳванд моддаларнинг ноқонуний транзитида Марказий Осиёни стратегик нуқта сифатида кўришлари мазкур

иллатнинг минтақавий таҳдидини ифода этади. Жорий таҳлилларга кўра, Ўзбекистон орқали ўтадиган гиёҳванд моддаларнинг 70 фоизи Афғонистондан келиб чиқади. Шу сабабли, минтақавий ҳамкорликни кучайтириш, чегара хавфсизлигини таъминлаш ва разведка маълумотлари алмашиш тизимларини такомиллаштириш долзарб ҳисобланади.

Маълумки, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (Омбудсман) ўз фаолияти давомида UNODCнинг Марказий Осиё минтақасидаги вакили билан ҳамкорлик қилиб келади. 2021 йил 14 апрель кунини Тошкент шаҳрида Ўзбекистон ҳукумати томонидан UNODCнинг Гиёҳванд моддалар бўйича комиссиясининг 64-сессияси доирасида “Гиёҳвандлик ва жиноятчиликка қарши курашда ҳамкорлик” мавзусида тадбир ўтказилди. UNODC Ўзбекистонга гиёҳванд моддалар ва жиноятчиликка қарши курашиш учун техник ёрдам, жумладан, ускуналар тақдим этди. Ушбу ҳамкорлик Ўзбекистоннинг гиёҳвандлик ва наркотиноятларга қарши курашишда халқаро ташкилотлар билан самарали ҳамкорлик олиб бораётганини кўрсатади.

Гиёҳванд воситалари савдоси ва айланмасини олдини олишда 2024 йил 4 июнда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеяси Ўзбекистон ташаббуси билан “Марказий Осиё давлатларининг гиёҳвандлик билан боғлиқ муаммоларни самарали ҳал этиш ва бар-тараф этишда ягона фронт бўлиб ҳамкорлик қилишга тайёрлиги” тўғрисидаги резолюцияни қабул қилингани мазкур йўналишдаги ишларни, қарши таъсир чора-тадбирлари самарадорлигини оширишда долзарб аҳамият касб этди.

Шунинг учун кейинги йилларда Марказий Осиё давлатлари гиёҳвандликка қарши курашда самарали ҳамкорликни кучайтириш мақсадида қатор қадамларни амалга оширмоқда. Мисол учун, “Марказий Осиё минтақавий ахборот алмашиш платформаси” орқали давлатлар ўртасида оператив маълумотлар алмашиш йўлга қўйил-

ган. Бу минтақа бўйлаб гиёҳванд моддалар айланмасини олдиндан кўра олишни ва уларга қарши зарур чора-тадбирларни амалга оширишни енгиллаштиради.

Шунингдек, Ўзбекистон, Қозғистон, Қирғизистон ва Тожикистон ўртасида чегара хавфсизлигини мустаҳкамлаш учун қўшма тадбирлар ўтказилмоқда. Хусусан, чегараларда замонавий назорат технологияларини жорий этиш ва хавфли юкларни тезкор текширишдан ўтказиш ишлари олиб борилмоқда.

Минтақавий даражада реабилитация марказлари ташкил этиш ҳам муҳим масала ҳисобланади. Бундай марказлар гиёҳванд моддаларга мойил шахсларга малакали ёрдам кўрсатиш ва уларни жамиятга қайтаришга кўмаклашади. Марказий Осиёда ушбу йўналишда халқаро ташкилотлар билан ҳамкорликда бир неча пилот лойиҳалар амалга оширилмоқда. Шу билан бирга, гиёҳвандликка қарши курашда ахборот ва таълим дастурларини минтақавий даражада мувофиқлаштириш орқали ёшларни муҳофаза қилиш чоралари кучайтирилмоқда. Ушбу саъй-ҳаракатлар Марказий Осиёни гиёҳвандликка қарши курашнинг халқаро миқёсдаги муҳим ҳудудига айлантиришга ёрдам беради.

2024-2025 йилларга мўлжалланган миллий дастур Ўзбекистон Республикасида гиёҳвандлик ва наркотиноятларга қарши курашиш йўлида муҳим қадам бўлиши, шубҳасиз. Ушбу дастурнинг изчил ва тизимли амалга оширилиши нафақат гиёҳвандликнинг олдини олишга, балки жамият тараққиёти ва фуқаролар фаровонлигини таъминлашга хизмат қилади. Бу борада ҳар бир фуқаро, ташкилот ва давлат органлари биргаликда ҳаракат қилишлари лозим.

Мазкур дастур жамиятда соғлом турмуш тарзини тарғиб қилиш ва келажак авлодларнинг барқарор муҳитда вояга етишини таъминлашда муҳим ўрин тутаяди.

Саидафзал САИДЖАЛОЛОВ,
Ўзбекистон халқаро ислом академияси доценти,
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори

Хар қандай инсон туғилиб ўсган жойига меҳр қўяди. У шахарми, қишлоқми, фарқи йўқ, Ватан деб билади. Ватаннинг остонадан бошланишини, унинг муқаддаслигини асло унутмайди, улуғлигини хар доим қалбига жо этади.

ФИДОЙИЛИК ЭЪТИРОФИ

Мамлакат тиббиёт оламида аллақачон ўз ўрнини топа олган Бахтиёр Қиёмов Қашқадарёнинг Чирокчи туманида туғилган. Болалиги қишлоқда ўтиб, шу ерда ўсиб-улғайган, ўрта мактаб таълимини ҳам қишлоғидаги мактабда олган. Кейинчалик эса бутун ҳаёти қадимий Самарқанд билан боғланиб кетган.

Самарқандга илк келган давлари кўхна шахарнинг қадимий ёдгорликлари, қатор зиёратгоҳлари унинг эътиборини тортган, Регистон ансамбли, Шоҳи Зинда ёдгорлик мажмуи, Амир Темур, Бибихоним, Рухобод макбара ва мадрасалари зиёрати деярли хар куни шошилган. Шаҳар марказидаги марказий дам олиш ва истироҳат боғи унинг энг севимли гўшаларидан бирига айланган.

Тиббиёт институтидаги талабалик йилларини у ҳозирги пайтда ҳам ўша даврда юз берган энг муҳим, эса қоларли воқеа, ходисалардек ўйлайди. Бу ҳақда хаёл сураркан, “Эхтимол, ана шу эса қоларли воқеалар, талабалик давримдан кўра муҳимроқ эмасдир”, деган фикрга боради.

Бахтиёр Қиёмов учун Қашқадарё ҳам, Самарқанд ҳам бирдек азиз. Хар икки юрт ҳам унинг учун бирдек Ватан, куёшли Ўзбекистоннинг бир бўлаги. Буни у олий даргоҳ талабаси бўлган йилларидаёқ хис этганди. Бу йилларни у асло унутмайди, унутолмайди.

Талабалик даврида у кўплаб тенгдошлари – бўлажак шифокорлар билан танишди, дўстлашди. Малакали профессор-ўқитувчилар, тиббиёт билимдонларидан илм олди, тиббиёт сир-асрорларини ўрганди. Ўқиш даврида энг интизомли ва намунали талаба бўлишга, барча фанларни аъло даражада ўзлаштиришга, дунёқарашини бойитишга интилни ва мақсадига эришиш билан устозлари олқишига сазавор бўлди. 1986 йилда у тиббиёт олийгоҳини педиатр мутахассислиги бўйича тамомлади.

Олий маълумотли шифокор дипломига эга бўлгач, эгаллаган соҳаси бўйича меҳнат фаолиятини бошлади. Дастлаб Қарши шаҳар тез ёрдам бўлинмасида врач-педиатр вазифасида фаолият кўрсатди.

Орадан ўтган 3-4 йилда Бахтиёр Қиёмов тиббиёт оламига тўлигин-

ча кириб кела олди. Қисқа фурсатда тажрибали педиатрлар сафидан ўрин эгаллади. Аммо ўз меҳнатидан, билимидан қониқа олмади. Илм олишни яна давом эттириши, малакали медицина ходимлари ёнида бўлиши зарурлигини хис этди. Орзуларига эришиш мақсадида ўзи таълим олган Самарқанд давлат тиббиёт институтига келди. 1993 йилдан институтнинг анатомия кафедрасига кичик илмий ходимликка қабул қилинди.

Олийгоҳ ҳаётига, устозлар ўғитларига амал қилишга кўникиб қолган, ҳақиқий тиббиёт ходими бўлиб етишаётган бир пайтда уни харбий хизматга чақиришди. Хизматни харбийларга хос услубда ўтади. Кейин эса ҳаёти харбийлик билан боғланиб кетди. У хизматдан сўнг Самарқанд тиббиёт коллежида ёшларни чақириққа тайёрлаш фанидан дарс берди. 2005 йилга қадар эса ҳақиқий харбий хизмат идораларида зобит сифатида хизмат қилди. Бир муддат Самарқанддаги 64-махсус мактаб-интернатда психолог ва тиббиёт бўлими бошлиғи вазифасида ишлади.

Асли касби шифокор бўлган Бах-

ўзининг олижаноб мақсадидадан чекинмади. Вазиятдан чиқди ва яна беморларга ёрдам беришни давом эттирди.

Тажрибали шифокор аҳоли саломатлигини сақлашда, хусусан, иммунитетни кўтаришда халқ тибобатининг ўрни бекиёс эканини англади. Бутунжаҳон номаълум касалликка даъво излаётган бир пайтда у ўзининг хулосаларини, қарашларини баён этди. Айрим ҳолларда кимёвий дори-дармонлардан маҳаллий гиёҳларнинг самарали эканини раҳбарларга, ҳамкасбларига айта олди. Шу боис иш фаолиятида шундай усулдан фойдаланди, лекин ўзбилармонлик қилмади, бу борада тиббиёт олийгоҳи олимлари билан доимий равишда ҳамкорлик қилди.

Антибиотиклар, умуман, кимёвий дориларга нисбатан табиий гиёҳларнинг афзаллиги кўп, — дейди Бахтиёр Қиёмов. — Энг асосийси, кимёвий дори-дармонлар инсон организмнинг бирига фойда келтирса, иккинчисини захарлаши мумкин. Табиий гиёҳлар эса бундай эмас. Уларнинг зарарли томонлари

Тилсиз ва кўзга кўринмас ёвни енгил, унинг устидан ғалаба қозониш хасталикка йўлиқаётганларни бу дарддан халос этиш билан боғлиқ эди. Буни Бахтиёр Қиёмов дилдан хис этди.

тиёр Қиёмов 2019-2021 йилларда Самарқанд шаҳар тиббиёт бирлашмаси марказий кўп тармоқли поликлиникасида фаолият кўрсатди. Айни шу пайтда бутун дунёда “Ковид-19” атамаси билан номланган юкумли вирус тарқалди. Бутун дунё тиббиётчилари, олимлари бор билим ва иродаларни “Ковид-19” га қарши кўйишди. Шифокорликка меҳр қўйган Бахтиёр Қиёмов ҳам бу курашдан четда қолмади. У кечая-кундуз тиним нималигини билмади.

Тилсиз ва кўзга кўринмас ёвни енгил, унинг устидан ғалаба қозониш хасталикка йўлиқаётганларни бу дарддан халос этиш билан боғлиқ эди. Буни Бахтиёр Қиёмов дилдан хис этди. Билими, матонати, меҳрибонлиги боис қанчалаб беморлар ҳаётининг сақлаб қолинишига сабабчи бўлди. Шу жараёнда ўзи ҳам мазкур дардга чалинди. Қанчалик оғир аҳволга тушмасин,

кам. Мен тиббиётдаги илмий излашларнинг бундан буён ҳам шундай фойдали жиҳатларга қаратилишини истардим.

Бахтиёр Эргашевич жамоада хурмат-эътиборга, обрўга эга. У ҳақда университет ректори Жасур Ризаев шундай дейди:

Бахтиёр Қиёмов 2021 йилнинг сентябрь ойидан бугунги кунга қадар Самарқанд давлат тиббиёт университетининг одам анатомияси кафедрасида ассистент лавозимида ўз фаолиятини давом эттириб келмоқда. У маъруза ва амалий машғулотларни давлат таълим стандартлари ва халқаро тажрибалар асосида юқори услубий даражада ташкил этишга, ўқитиш жараёнини тиббиёт фанининг янгиликлари билан бойитиб боришга интилувчан педагог. Машғулотларида янги педагогик технологиялар, интерфаол усуллар ва электрон ўқитиш воситаларини моҳирона қўллаш олади.

Бугунги кунда Бахтиёр Эргашевич фаолиятини юксак даражада ташкил этиб, кафедранинг ёш педагогларига намуна ва ўрнак бўлиб келмоқда. У ҳамиша талабчан, тартиб-интизомли, ҳаракатчан. Хар ишда ташаббускор, журъатли, тўғрисиўз, маънавий етук, ўз ҳамкасбларига нисбатан доимо меҳрибон ва ғамхўр. Ўзининг меҳнатсеварлиги, намунали хулқи, инсоний хислатлари билан жамоа ва талабалар ўртасида катта обрў ва эътиборга эга.

Бахтиёр Қиёмов меҳнат фаолиятининг кўпроқ қисми харбийлар ҳаёти билан боғланиб кетганиданми, ҳамиша унинг юзу кўзидан, бутун вужудидан харбийларга хос шижоат, Ватанга, халққа бўлган садоқат, меҳр балкиб туради. Ҳа, у шундай инсон, бундан кейин ҳам шундай бўлиб қолишига шубҳа йўқ.

Ватан ҳақида, юрт ҳақида, ватандошларининг ҳақида ўйлар экансан, қалбинг ғурурга, ифтихорга тўлади, — дея фахр билан гапиради Бахтиёр Қиёмов. — Улуғларнинг улуғи бўлган Ватан хизматида эканиндан бошинг кўкларга етади, кундан кунга ривожланиб, тараққий этиб бораётган юрт муваффақиятлари кўнглингга илҳом бағишлайди, янги зафарлар сари бошлайди.

Ўзинг учун муқаддас деб билганинг, доимо азиз ва муқаддас деб билганинг кутлуғ юрт остонасини тавоф қиласан, Ватаннинг остонадан бошланишини баралла айтасан, қаршингда шеър ўқиётган, кўшиқ куйлаётган шоирни, санъаткорни, она-юрт ҳақида тўлқинланиб дил изхорини айтаётган хар бир ҳамюртингни диққат билан тинглайсан. Ана шу инсонлар саломатлиги йўлида жон қойитиш, бунинг учун бор билиминг, маҳоратинг, малакангни аямаслик, уларни асраб-авайлаш шифокорлик бурчинг эканини қайта-қайта хис этасан.

Малакали шифокор Бахтиёр Қиёмовда шундай хислатлар жамулжамдир.

**Иноят АРКАЕВ,
II даражали “Соғлом авлод учун” ва “Меҳнат шуҳрати”
орденлари соҳиб.**

**Саъдулла АБСАМАТОВ,
Халқ депутатлари Самарқанд
вилоят Кенгаши депутати.**

ТАН ОЛИНМАГАН ҚОНУН ЧИҚАРУВЧИЛАР

Кўпчилик “сторителлинг” сўзи ҳақида эшитган бўлиши мумкин, ammo унинг асл моҳияти, тарихи ва адабиётдаги ўрни ҳақида кўпроқ Ғарб тадқиқотчилари ва олимлари томонидан тадқиқотлар олиб борилган. Ўзбек зиёлилари орасида сторителлинг атамаси нисбатан яқин йилларда пайдо бўлган тушунча ҳисобланади.

Сторителлинг асли инглизча сўз бўлиб “ҳикоя қилиб бериш” маъносини англатади. Демак, сторителлинг адабиётга ва янада аниқроқ айтсак насрга бевосита алоқадор тушунча. Аммо, адабиётдан ташқари, сторителлинг бугунги кунда психология ва маркетинг соҳасида ҳам миқдор билан ишлашда алоҳида метод сифатида ҳам қўлланилади.

Бизнинг мақоладан кўзланган мақсад эса сторителлингни адабиёт нуқтаи назаридан ўрганиш ва унинг айрим муҳим жиҳатларини ўқувчилар бидан бўлишидан иборат.

Адабиётшунослар фикрига кўра, сторителлинг бадиий адабиётдаги энг қадимий санъат тури ҳисобланади. Айтайлик, инсонлар ўртасида мулоқот бошланиши биланоқ пайдо бўлган санъат бу сторителлингдир, яъни ҳикоя қилиб бериш санъатидир. Масалан, ибтидоий жамоа тузумида яшаган инсонларни олайлик, улар овчилик ва термачилик билан шуғулланиб кун кечирган. Кундузи ов қилган одамлар кечқурун гулхан атрофига йиғилишаркан, ов жараёнида кечган қизиқарли ёки кўрқинчли воқеаларни бир бирларига ҳикоя қилиб беришган. Ҳикояларнинг ҳаётӣроқ ва таъсирчан бўлишини таъминлаш мақсадида, ўзлари англаган ёки англамаган ҳолда ҳаёлий тасвирларини ҳам сингдиришган ва бу илк сторителлинг намунаси сифатида дунёга келган.

Узоқ ўтмишдан бундай мисолларни кўплаб келтириш мумкин. Асосийси, инсоният тарихининг бугунги кунга қадар етиб келишида ва яшаб қолишида айнан ҳикоя қилиб бериш муҳим роль ўйнаган. Тадқиқотчилар фикрига кўра, айнан ҳикоя қилиб бериш қобилияти инсонни ҳайвонот олаmidан ажратиб турадиган муҳим белгилардан бири ҳисобланади.

Кейинчалик ёзувнинг кашф қилиниши натижасида воқеаларни ҳикоя қилиб бериш китобларга кўчиб ўтган ва роман деб ном олган адабиёт жанри пайдо бўлган.

Бадиий адабиёт шуниси билан муҳимки, унда фақат тарихий фактларгина эмас, балки инсоннинг турли руҳий кечинмалари, қувончли ва қайғули кунлари ва энг асосийси, биз англаб етолмайдиган ҳаёлот маҳсули (фантазия) ҳам акс этади. Шу жиҳатдан ҳам адабиёт инсоният тарихини кенг ва жонли ҳикоя қилиб берувчи муҳим воситадир. Романларни ва бошқа жанрдаги турли асарларни ўқир эканмиз, улардан ўзимизни топгандай бўламиз, кўп ҳолларда ўзимиз билмаган ҳолда асар қаҳрамон-

ларининг қайғуларига шерик бўламиз, улар муваффақиятга эришса қувонамиз, мағлуб бўлишса хафа бўламиз. Баъзида эса бизнинг ўрнимизга қаҳрамонлар ва фот этгандай бўлади. Қисқаси асарларни ўқиш давомида қаҳрамонлар билан бирга яшаймиз ва эстетик завқ оламиз.

Бугун кўплаб алоқа воситалари ва гаджетларнинг пайдо бўлиши натижасида китоб ўқишга бўлган қизиқиш бутун дунёда сезиларли даражада пасайди. Шундай бўлсада, китоб ўқишга тарғиб қилувчилар, давлат томонидан китобхонларни рағбатлантиришга қаратилган ижтимоий лойиҳалар натижасида китобхонлик муҳити яшаб келмоқда.

Аслида китоб ўқиш ва китобхонлик ҳар бир инсон учун ҳаётӣ зарурат сифатида доимий юзага чиқадиган эҳтиёж. Афсуски, буни кўп ҳолларда англаб етолмаганлигимиз натижасида ҳаётӣ қийинчиликларга дуч келамиз ва улардан чиқиш йўллари тополмай қийналамиз.

Унутмаслигимиз керакки, биз ҳар қандай китоб сотиб олар эканмиз, у фақатгина 300-400 грамм қоғоздан иборат эмас, балки унда инсонлар ўртасидаги муҳаббат, дўстлик, юмор, ўзга юртларга ва денгизларга саёҳат каби кўплаб инсонларнинг ҳаёт тасвирини, янада аниқроқ айтсак, янги бир ҳаётӣ тажрибани сотиб оламиз.

Асарларда тасвирланган ҳаёлот уммонига ғарқ бўлар эканмиз, ўзимизни реалликдан узилгандай ҳис қиламиз. Аммо, бу бизга кундалик муаммолардан қутулишимиз учун вақтинчалик бошпана ёки фақатгина завқ олиш эмас, аксинча унда бизга мутлақо янги бўлган муаммоли вазиятлар ва қайғули кечинмаларни ҳис қиламиз. Бу парадоксни илк бор Аристотел ўзининг “Поэтика” асарида тасвирлаб, бадиий ҳаёлот олами инсонга завқ бериш билан бирга, унга кўплаб кўнгилсизликлар: ўлим, қийин вазиятда қолиб кетиш ва ташвиш сингари вазиятларни ҳис қилдиришини таъкидлайди. Бадиий асар бизни идеал ҳаётда яшашга эмас, балки турли ташвишларга тўла бўлган реал ҳаётга янада яқин бўлишга ва қайсидир маънода унга тайёрлашга хизмат қилади.

Америкалик адабиётшунос олим Жонатан Готшалл “Сторителлинг бизни қандай одам қилди” номли китобида бадиий асарлар ва тўқима ҳикояларнинг умумий грамматикаси бор деган ғояни илгари суради. Унинг фикрича, халқ оғзаки ижоди ва болалар эртақларидан тортиб замонавий драмалардаги барча воқеалар муаммолар атрофида қурилишини таъкидлайди. Шу ўринда, адабиётшунос ҳарбий самолёт учувчиларининг маҳоратини таърифлаб, 23 тонналик самолётни 55-60 км тезлик билан ҳаракатланиб бораётган кеманинг 150 метрлик майдонига қўндириш энг машаққатли ишлардан бири эканлигини тасвирлайди. Учувчилар кема ҳаракатига таъсир ўтказаятган океан тўлқинлари кучини, кемадаги минглаб одамларнинг ҳаёти, катта миқдордаги портловчи ракеталар ва ядро реакторининг мавжудлигини инобатга олиши билан бир қаторда, мутлақо қо-

ронғуликда қўна олиш кўникмаларига эга бўлиши талаб этилишини таъкидлайди. Олимнинг фикрича, ҳаётда ҳам ўлчовларни тўғри ола билиш ва эҳтимолий муваффақиятсизликнинг оқибатлари ҳам ҳарбий учувчининг кўникмаларидан кам бўлмаган маҳоратни талаб қилади. Мисол учун, одамларнинг маълум гуруҳи бир жойга йиғилса, улар дўстона ва яқин муносабатларга киришишлари ёки бўлмаса ўзаро душманга айланишлари мумкин.

Спортчилар мусобақаларда, мусиқачилар концерт залларида ўзларини эркин тутишлари учун ва кучли ҳаяжонланиш ҳолатларида ҳам ўзларини бошқара олишлари учун доимий машғулотлар ўтказганидай, инсонлар ҳам ўзларининг ижтимоий кўникмаларини ривожлантириши ва яхшилаши учун кўпроқ бадиий адабиётга мурожаат қилишлари лозим.

Америкалик ёзувчи Жанет Берроуэй фикрига кўра, адабиёт бизга ҳеч қандай тўловларсиз ва ҳеч нарса йўқотмаган ҳолда, севги, айблов, эътироф, умид, кўрқув ва нафратни ҳис қилишга имкон беради. Психолог ва ёзувчи Кейт Оатли эса ҳикоялар ва асарлардаги воқеаларни “одатӣ ҳаёт учун тренажерлар” деб атайди. Шундай қилиб биз бадиий ҳикояларни фақатгина ёққани учун эмас, балки бунга қўшимча равишда ҳаёлий воқеалар билан танишиш орқали муаммоларни моделлаштиришимиз ва уларга ечим топишга уринишимиз мумкин.

Буни амалга ошириш механизмининг ҳам Жонатан Готшалл Шерлок Холмс синдроми ёрдамида тушунтириб беришга ҳаракат қилган. Маълумки, Артур Конан Дойлнинг қаҳрамони Шерлок Холмс фактлар ва воқеалар занжирини бир бутун ҳолда кўра олиш орқали жиноятларни фош этади. Шерлокнинг изкуварлик қобилиятлари ёзувчининг ҳаёлот ва фантазияси маҳсули бўлгани учун реал ҳаётда умуман ишламаслиги мумкин, ammo унинг ёндашувлари бизни ҳам кўрган ва тушунган воқеа ҳамда ҳодисалардан хулоса чиқаришга ундайди. Готшалл таъкидлаганидай, эволюция бизга “ички Холмс”ни ҳада қилган. Чунки, ҳаёт интригалардан, қутилмаган бурилишлар ва сабаб-оқибат занжирларига асосланган сюжетлар билан тўла. Шундай экан, ҳаёлот оламининг маҳсули бўлган ҳикояларни ўқиш орқали ўзимизнинг шахсий ҳаётимизни тартибга солишимиз осонлашади.

Адабиётни мутолаа қилиш орқали инсон ўзини тарбиялаб боради. Адабиёт яхшиликнинг муқофотланиши ва ёмонликнинг қораланиши каби инсон ахлоқининг асосий устунлари ҳисобланган қарашларни тасвирлабгина қолмасдан уларнинг ўқувчиларда янада мустаҳкамланишига замин яратади. Шу боисдан ҳам, жамиятдаги ахлоқ масалаларига келганда, шоирлар ва ёзувчиларни дунёнинг тан олинмаган қонун чиқарувчилари деб бекорга айтишмайди.

Муроджон МУСТАФОЕВ,
мустақил тадқиқотчи

Муассислар:

Ўзбекистон Республикаси
Экология, атроф-муҳитни
муҳофаза қилиш ва иқлим
ўзгариши вазирлиги

Тадбиркорлар ва
ишбилармонлар ҳаракати
– Ўзбекистон
Либерал-демократик
партияси.

Ўзбекистон Нодавлат
нотижорат ташкилотлари
миллий ассоциацияси.

Ўзбекистон
Савдо-саноат палатаси.

Таҳрир хайъати:

Азиз АБДУҲАКИМОВ
Акмал САИДОВ
Ақтам ҲАЙИТОВ
Қамолитдин
ИШАНХОДЖАЕВ
Даврон ВАҲОБОВ
Отабек ҲУСАНОВ

Бош муҳаррир
Мақсуд ЖОНИХОНОВ

“Шарқ” нашриёт-матбаа
акциядорлик компанияси
босмаҳонасида чоп этилди.

Манзил:

Буюк Турон кўчаси 41.
Буюртма рақами Г-110
Адади: 1600

Пайшанба куни чиқади.

Қоғоз бичими А-3,
ҳажми 2 босма табок.

Баҳоси келишилган нарҳда.

Газета Ўзбекистон
матбуот ва ахборот
агентлигида

2006 йил 0010-рақам билан
рўйхатга олинган.

ISSN 2010-7722

Газетанинг полиграфик
жиҳатдан сифатли чоп
этилишига “Шарқ”
нашриёт-матбаа
акциядорлик компанияси
масъул.

Маълумот учун
телефонлар:
99-994-70-52
98-111-48-29

Реклама ва эълонлар учун:

Электрон почта:
jamiyat@umail.uz
Газета индекси – 131
“ЖАМИЯТ”дан олинган
маълумотларда манба
сифатида газета номи
кўрсатилиши шарт.

Топширилган вақти: 20:00

1 2 3 4 5 6

(Боши 1-саҳифада)

Чоғир ичиш бора-бора аҳолининг куйи табақалари ҳаётига ҳам кириб келган, хонақоҳ, мадрасаларда тунни бедор ўтказган мастларнинг шовқин-сурони, бебошликлари кўнгилсиз воқеаларга олиб келган. Бу улуғ гуманист Алишер Навоийни ташвишга солмасдан қолмасди, шунинг учун ўз асарларида бу бемаза одатга қарши чиқиб, бадмастликнинг хунук оқибатларини кўрсатиш билан фалокатнинг олдини олмокчи бўлади.

Майхўрликка ҳирс кўйиш ёшларнинг ҳаётини заҳарлагани, истеъдодини барбод этганини Навоий «Мажолис ун нафоис»да шоирлардан Саййид Куроза, Саййид Қутб Лакаданг ва Мавлоно Ҳайдар котиб мисолида бир ачиниш билан қайд қилади. Шоир Мавлоно Ҳайдарни «чоғир андоқ мағлуб қилур эрдиким, ихтиёри ҳеч бир ишда йўқ эрди», деб ёзади. Саййид Куроза билан Қутб Лакаданг Самарқанддан Ҳиротга илм таҳсили учун борган ёшлар бўлиб, Навоий уларни ўз тарбиясига олади, мадрасага жойлаб маош тайинлайди. Бироқ бу иккиси илм ўрганиш, шоирлик маҳоратини ошириш ўрнига чоғир ичиш билан шуғулланадилар, қиморбоз, фахш, йўлтўсарлик каби бадахлоқ қилиқларга кўшилиб, бошқа қабих ишларни ҳам қиладилар. Навоий буларни тергаб турган бўлса-да, лекин таъсир қилмаган. Саййид Куроза охири Ҳиротда туролмай, Самарқандга келади ва Самарқанд «хамрийлари бирла заду хурд қилиб, ғолиб бўлмаса, дағи мағлуб ҳам бўлмай», авбошларга қўшилади. Қутб Лакаданг эса мастлик чоғида қатта бир гуноҳ ишга қўл ургани сабабли ўлим жазосига ҳукм қилинади. Алишер Навоий аралашиб, қатл ҳукмини зиндон жазосига алмаштиради. Бироқ бу «нокастига» миннатдорчилик билдириб, тавба-тазарруъ қилиш ва туз йўлга кириб одам бўлишни қўйламасдан яна зиндондан қочиб Самарқандга кетади. Саййид Куроза тўдасига қўшилиб, аввалги палид ишларини давом эттиради. Маълум бўладики, Навоий сабру тоқатли мураббий сифатида турли тадбир-чора қўллаб кўрган. Аммо бу ёшлар табиатидан ёвуз, ҳайвоний ҳирслар буткул ғалаба қозониб, инсоний руҳларини мағлуб этганини кўргач, афсусланиб кўя қолган.

“Жами ёмонлик андин мутаваллид бўлур”, – деб ёзади у Ҳусайн Бойқарога йўллаган мактубларидан бирида. Майхўр шоҳ раият аҳволдан беҳабар қолади, адолатни унутди. Султон нафақат бу одатни тарк этиши, балки бошқаларга ҳам буни ман этмоғи лозим. Шоир «Махбуб ул-қулуб»да танбех юзасидан дейди: «Май ичмак нахй (ман қилинган) эрур тангри қавли

«ДЕМА ХУМОР, ОНИ ДЕГИЛ ЮЗ БАЛО...»

била, ҳар ҳол била анинг тарки авло... Ямонроқ ичгучи анга мағлуброқ ҳар неча ямонлиғи зоҳир бўлса, анинг қошида махбуброқ. Бадмастқа дамодам ичмоғидин не баҳриким, одамийлик қатлиға ичар қадаҳ-қадаҳ заҳар. Ҳар охшом усруклардин хориж тарона – телба итлар улошқонидин нишона».

Демак, майпарастлик одамийликни ўлдириш, ўз-ўзини заҳарлаш билан баробар. Майнинг ҳар қатраси инсон баданидаги ҳаёт шарбатини сиқиб чиқарувчи «моддаи фасод»дир, ҳар журъаси «селоби балоға»га тенг деб уқтиради Навоий. Шундай бўлгандан кейин беҳад ранжу кулфат келтирадиган тириклик душмани бу касофатдан қутулиш афзал эмасмикин, ичиб, маст бўлиб юришдан нима фойда, нима хузур? «Ани ичмак – жигар қонини ичмақдир ва мундин кечмак – бир жигаргўшадин кечмақдир. Ул бирин ютмоқдин заҳр ютма, бу бирин сочмоқдин наслинг тухмин курутма». Қанчалик башоратли гаплар. Майхўрлик қони зиён эканини, у саломатликнинг қушандаси, ҳаёт қатили бўлиш билан бирга, наслга ҳам таъсир этади, бора-бора бутун бир халқ миллатнинг уруғини қуритиши мумкинлигини буюк шоир ўша пайтлардаёқ ҳис этиб, одамларни огоҳлантирган, ўз нуфузидан фойдаланиб бу ижтимоий фалокатга қарши бош кўтарган, бонг урган. Бу фикрлар, бу оташин эҳтиросли сўзлар бизнинг давримизга ҳамоҳанг, ҳамдард бўлиб жаранглаётганини кўриб турибсиз.

«Махбуб ул-қулуб»да Навоий заҳарханда сўзлар билан бадмастликнинг «таърифини» келтириб, ўзининг салбий фикрларини баён этган бўлса, «Ҳайрат ул-аброр»да умумлашма ҳажвий образни яратган. Афтидан, шоир майхонага айланган хонақоҳлар, кўча-кўйларда ичиб ғавғо кўтариб юрган сохта «ринд»ларни, олифта сатанглару сўфий қаландарларни тез-тез учратиб турган. Достоннинг «Жаҳл майининг дурдкашлари шаънидаким, салоҳ (яхшилиқ хирқалари масъият (гуноҳ) илқидан чок эрур ва май жаҳлнинг сархушлари бобидаким, ҳар бири майхона эшигида масту бебок юрур...» деб бошланувчи ўн бешинчи мақолатини ўқир эканмиз, улуғ адибнинг қузатувчанлигини, воқеанинг майда деталларгача аниқ, реал тасвирлаб, майзада бир нотавон, ожиз ва жирканч қиёфани гавдалантирганини кўриб, қойил қоламиз.

*Дема хумор, они дегил юз бало,
Жамъ ўлубу они қилиб мубтало*

Бироқ ачинарлиси шуки, дея давом этади Навоий, бундай кишилар шунчалик билан изза бўлмайдилар. Тагин ўзларининг шарманда аҳволларини риндлик, йигитлик айёмининг шўхлиги, каллошлиқ (олифта чапанилик) деб оқламокчи бўладилар. Лекин бу ғирт бемаънилик, димокка кўнган жаҳолатнинг хуружи, холос. Ахир, йигитликни кўрсатиш, жавонмардлик балчикка ағнаб ётиб, одамларга кулги бўлиш эмас-ку, – дея хитоб қилади шоир киноя аралаш. Аксинча,

бу йигитлик шаънини булғаш, ҳаё-номусни буткул йўқотиб, ўзни қабоҳат қучоғига отишдир. Хўйи бадга гирифтор бўлган одам мана шунақа ҳар хил баҳоналар қилади, танбех-насихатлар ҳам қилмайди. Навоий бундай бетамиз шахсларни ҳар қанча калтак еса-да, қозон атрофида ўралашиб юриб, қорин тўйғизадиган беор итларга ўхшатиб, ёзади:

*Итки қозон ошига тегурди тил,
Юз қаролик биладурур юз қизил.*

Яъни: қозон ошидан еган итнинг қорин тўқлиги, юзининг яшнаб туриши (айни вақтда калтакдан қонаши ҳам) юз қаролиғи беномуслигининг натижасидир (айни вақтда қозон қуясига сурканиб башарасининг қора бўлиши ҳам). Шундан сўнг шоир яна иккита ўхшатиш қилиб, майпараст одамнинг феъл-хўйини равшанроқ очишга муваффақ бўлган. Бириси шуки, майпараст одам ўлдиравериб, қон тўкишга одатланиб қолган жаллод мисолидир, у ўз ўғлини қатл этса ҳам хурсанд бўлаверади. Дарҳақиқат, бутун фикру ҳаёли бир қултум шароб топиб ичишга қаратилган киши қотиллик қилиши, мудҳиш жиноятларга қўл уриши ҳеч гапмас.

Алишер Навоий шаробхўрлик касалининг ҳалокатли оқибатларини умумлаштириб, шуни таъкидлайдики, май фақат ичувчи одамнинг вужудини емириб, унинг инсоний борлигини барбод этадиган нарса бўлмай, балки оила, қолаверса, бутун жамият асосларини емирадиган дахшатли селдир, унинг туғёнидан на шоҳ қасри ва на гадонинг кулбаси омон қолади. Бу офат келтирадиган селгина эмас, дўзах ўтидан ҳам қучли, «етти кўкни ёндирувчи» оловдир. Қизиғи шундаки, Навоий майпараст одамнинг тавбасига ишониш ҳам қийин деб уқтиради – улар бир неча бор ичмасликка қасам ичиб, яна ичаверадилар. Зеро, май иродани сусайтириб, ўзига тобе этган бўлади. Лекин, барибир, улуғ мутафаккир инсон ҳақида қайғургани, инсонни ҳалокатли ҳирслардан қутқариб, камол топтиришга интилгани учун майзада кишилардан батамом умидини узмайди. Уларда ўз-ўзидан нафратланиш ҳиссини уйғотиш, қалбидаги инсоний туйғуларни жонлантириш, ҳақ йўлида ҳидоят этиш билан бу касалликдан халос этиш мумкин деб ҳисоблайди.

Шундай қилиб, Алишер Навоий инсон хилқати, ахлоқи ва бурчи ҳақидаги қарашларида устозларининг ўлмас гуманизмининг изчил ривожлантирган, инсон шарафи, одамийлик хислатларини ҳимоя қилиб чиққан. Алишер Навоий ғояларининг асрлар давомида яшаб келаётгани, бугунги кунимизда ҳам бизга сабоқ бўлаётгани, айниқса кишини хурсанд қилади.

**Муслиҳиддин МУҲИДИНОВ,
Шароф Рашидов номидаги Самарқанд давлат университети мумтоз адабиёт тарихи кафедраси профессори, филология фанлари доктори**